

Dr Julia Burdajewicz

Dekoracja malarska i sztukatorska tzw. Dolnej Bazyliki w ‘Marea’/Filoksenite jako świadectwo dekoracji kościołów aleksandryjskich

Studium ikonograficzne, stylistyczne i technologiczne

‘Marea’/Filoksenite to późnoantyczne miasto zlokalizowane na szlaku pielgrzymkowym między Aleksandrią a sanktuarium Św. Menasa w Abu Mena. Mimo że rozwijało się ono w cieniu Abu Mena i raczej jako dogodny przystanek dla pielgrzymów niż cel ich podróży, prowadzone w ostatnich latach badania polskiej misji archeologicznej wykazały, że mogło się ono poszczycić imponującymi założeniami architektonicznymi, przemyślanym układem urbanistycznym, sprawną infrastrukturą i, dzięki okolicznej produkcji rolnej, bogatym zapleczem gospodarczym. Najbardziej monumentalnym, odkrytym do tej pory budynkiem jest tzw. Wielka Bazylika. Niestety, ponad tysiąc lat działania czynników atmosferycznych spowodowało, że nic nie zachowało się z jej bogatej niegdyś dekoracji ściennej, na którą najprawdopodobniej składały się malowidła i mozaiki ścienne oraz okładziny z różnych rodzajów kolorowych kamieni.

Jednakże Wielka Bazylika nadal kryła w sobie niespodziankę: gdy uniesiono kamienne płytowanie jej podłogi celem ustalenia co wcześniej mogło znajdować się w tym miejscu, światło dzienne ujrzały tysiące fragmentów kolorowych malowideł ściennych i sztukaterii. Dalsze prace wykopaliskowe odsłoniły zarys murów wcześniejszego kościoła – niedużej trójnawowej bazyliki. Wydaje się, że była ona użytkowana zaledwie przez kilka dekad – od ostatniej ćwierci V wieku, kiedy została wzniesiona, do pierwszej połowy VI wieku, kiedy ją rozebrano, a na jej miejscu stanęła Wielka Bazylika. Malowidła i sztukaterie pokrywające ściany tzw. Dolnej Bazyliki zostały w toku rozbiórki rozbite na niezliczone fragmenty i wykorzystane jako ‘gruz’ wyrównujący teren pod nową budowę.

Celem projektu badawczego jest zatem odtworzenie wyglądu dekoracji ściennych Dolnej Bazyliki poprzez ich charakterystykę w wymiarze ikonograficznym, stylistycznym i technologicznym. Studium ikonograficzne pozwala określić co owe malowidła i sztukaterie przedstawiały. Studium stylistyczne dąży do zdefiniowania środków artystycznych, za pomocą których zostały one wykonane, zaś studium technologiczne pochyła się nad ich materialnością: wykorzystanymi materiałami oraz sposobem ich zastosowania. Splatając się ze sobą, te trzy wątki badawcze prowadzą nas do próby rekonstrukcji wyglądu dekoracji ściennych w Dolnej Bazylice: ich kompozycji, rozmieszczenia, ogólnej estetyki, relacji między dekoracją malarską a sztukatorską. Aby było to możliwe, konieczne jest zmierzenie się ze żmudnym zadaniem dopasowania i złożenia możliwie wielu fragmentów dekoracji aby przynajmniej częściowo przywrócić im integralność fizyczną i estetyczną.

Trud ten jest jednak bezsprzecznie warty podjęcia ze względu na ogromną wartość naukową tego znaleziska. Nie wiemy co prawda kto był fundatorem Dolnej Bazyliki, lecz biorąc pod uwagę, że nigdy nie ustanowiono odrębnego biskupstwa w regionie Mareotis, jest bardzo prawdopodobne, że została ona wzniesiona z inicjatywy bądź pod patronatem patriarchy niedalekiej Aleksandrii. Co więcej, wysoki kunszt artystyczny oraz staranna technika wykonania tych dekoracji pozwalają nam przypuszczać, że zadanie upiększenia Dolnej Bazyliki powierzono warsztatowi malarzy i sztukatorów z Aleksandrii. W obliczu powyższego, wydaje się niemal pewne, że dekoracje ścienne Dolnej Bazyliki odzwierciedlają wygląd wnętrz kościołów aleksandryjskich i właśnie z tego względu stanowią niezwykle cenne znalezisko. Mimo że, jak dowiadujemy się ze źródeł pisanych, między IV a VII wiekiem w Aleksandrii powstało około 50 kościołów, nie zachowały się żadne świadectwa materialne ani opisy ich wyglądu.

Projekt badawczy poświęcony dekoracjom ściennym z Dolnej Bazyliki w ‘Marea’/Filoksenite nie jest zatem jedynie szczegółowym studium jednego zespołu znalezisk. Stanowi on przełomowy wkład w znikomym stanie wiedzy na temat wyglądu późnoantycznych kościołów Aleksandrii, jednego z najważniejszych punktów na mapie wczesnochrześcijańskiego świata. Ma także na celu umieszczenie dekoracji ściennych Dolnej Bazyliki w szerszym kontekście późnoantycznej sztuki wielkoformatowej w Egipcie poprzez studium porównawcze z innymi zachowanymi znaleziskami tego typu.

Wyniki projektu badawczego opublikowane zostaną w formie serii artykułów naukowych oraz końcowej monografii, a także będą rozpowszechniane w ramach konferencji naukowych i innych publicznych wystąpień.